

SISTEM ELEKTRONSKOG UREĐIVANJA DOMAĆIH ČASOPISA REFERISANIH U SRPSKOM CITATNOM INDEKSU SYSTEM FOR ELECTRONIC EDITING OF DOMESTIC JOURNALS INDEXED BY SERBIAN CITATION INDEX

Nikola Stanić, Miša Sotirović
Centar za evaluaciju u obrazovanju i nauci, Beograd

Sadržaj - U radu je opisana procedura prilagođavanja Open Journal sistema za potrebe elektronskog uređivanja domaćih časopisa dostupnih posredstvom SCIndeksa - Srpskog citatnog indeksa. CEON kao proizvođač SCIndeksa ima obavezu da stalno unapređuje njegove funkcionalnosti kako bi odgovorio svojoj svrsi, a to je najpre evaluacija. U tom smislu razvojni tim SCIndeks-a ulaže najveći mogući napor da aktivnosti održavanja SCIndeksa učini komfornijim i jeftinijim za sve učesnike tog procesa, što je od velikog značaja za akademsku zajednicu jedne male zemlje u razvoju kakva je Srbija. Prelaskom na upotrebu Open Journal sistema uredništva domaćih časopisa dobijaju tehnologiju za pripremu svojih izdanja na lak i način koji štedi vreme i obezbeđuje kontrolu kvaliteta. Taj način im takođe omogućava automatizovani transfer metapodataka u Repozitorijum Narodne biblioteke Srbije. Istovremeno, Centar za evaluaciju u obrazovanju i nauci obezbeđuje sebi uslove za onlajn prikupljanje informacija koje predstavljaju proste nus-produkte uređivačkog procesa, a dragocene su u procesu vrednovanja časopisa.

Abstract – The paper describes the procedure of adjusting Open Journal Systems for the purpose of electronic editing of domestic journals available through SCIndeks: The Serbian Citation Index. CEON/CEES as a producer of SCIndeks has an obligation to constantly improve its functionalities, so that it can meet all the purposes it was created for, first of all evaluation. In that sense, SCIndeks development team gives maximum of its effort to make the SCIndeks maintenance procedures more comfortable and cheaper for all participants involved, which is crucial for an academic community of a small developing country, such as Serbia. By adopting the Open Journal Systems editorial boards of domestic journals are acquiring the technology for an easy, time-saving, and quality-controlled preparation of their publications, as well as the automated transfer of metadata into the Repository of the National Library of Serbia. At the same time, Centre for Evaluation in Education and Science is gaining an opportunity for online acquisition of information which are simple by-product of editing process, but are valuable for journal evaluation process.

Ključne reči: Open Journal Systems, elektronsko uređivanje časopisa, Srpski citatni indeks, evaluacija, promocija, Bibliometrijski izveštaj o časopisima

Keywords: Open Journal Systems, journal electronic editing, Serbian Citation Index, evaluation, promotion, Journal Bibliometric Report

1. UVOD

Jeftino onlajn publikovanje „izaziva“ uredništva da pokreću nove časopise. To, međutim, ne garantuje međunarodni uspeh, s obzirom na oštru konkurenciju, tj. sve veći broj kvalitetnih časopisa koji se izdaju u svetu. Da bi postala konkurentna, odnosno da bi održala kvalitet, uredništva su primorana da koriste veoma skupe softvere za uređivanje svojih časopisa. Takva situacija ostavljala je male ili skoro nikakve šanse malim i srednjim uredništvima, pošto ona nisu mogla sebi da priušte softvere te vrste.

Uzimajući u obzir ove činjenice Public Knowledge Project (PKP) je početkom 90-ih godina prošlog veka počeo da razvija sisteme koji, zahvaljujući Internetu, omogućavaju pristup naučnim informacijama koje su do tada mogle da se pronađu isključivo u bibliotekama. Do kraja prošlog veka oko 75% naučnih časopisa počelo je da nudi svoje sadržaje putem Interneta.

Jedan od tih sistema je Open Journal Systems (OJS). OJS omogućava „otvoreni pristup“ naučnim informacijama, ali podržava i sistem pretplate za časopise koji nude tzv. „odloženi otvoreni pristup“. Centar za evaluaciju u obrazovanju i nauci (CEON), kao zagovornik „otvorenog pristupa“, pokrenuo je projekat koji je imao za

cilj da se OJS kao „otvoreni izvor“, prilagodi potrebama domaćih uredništava i istovremeno potrebama SCIndeksa: Srpskog citatnog indeksa, kao osnovnog proizvoda CEON-a. Cilj adaptacije bio je da se OJS poveže sa odgovarajućim delovima integrisanog sistema domaćih bibliografskih informacija, kako bi se na taj način obezbedio transfer sadržaja časopisa u Repozitorijum Narodne biblioteke Srbije i metapodataka o člancima u SCIndeksu, a da se pritom zadrže osnovne funkcionalnosti OJS, tj one koje omogućavaju obavljanje poslova u procesu elektronskog uređivanja časopisa na jednostavan, brz i jeftin način. Adaptacija je takođe imala za cilj da se uređivanje časopisa posredstvom OJS uskladi sa zahtevima domaćih propisa o izdavanju časopisa čija primena predstavlja uslov za referisanje časopisa u SCIndeksu.

2. OPEN JOURNAL SYSTEMS

OJS je sistem za pripremu (uređivanje) i objavljivanje časopisa u elektronskom obliku. Značajno smanjuje cenu izdavanja časopisa u odnosu na tradicionalne štampane izdavačke procese. Veoma je fleksibilan i prilagođen uredništvima za lakši rad, čak i onima koji nemaju napredna informatička znanja [2].

OJS ima sledeća svojstva:

- (1) lokalno se instalira i lokalno kontroliše;
- (2) urednici sami utvrđuju sve tehničke zahteve autorima i drugim akterima, kao i tok recenzentskog postupka;
- (3) podržava onlajn podnošenje prijave i onlajn upravljanje svim sadržajima;
- (4) sadrži modul za pretplatu s opcijom odloženog otvorenog pristupa;
- (5) sadrži podršku za indeksiranje sadržaja;
- (6) sadrži alate za čitanje sadržaja po izboru urednika;
- (7) omogućava komunikaciju i obaveštavanja putem e-pošte i mogućnost postavljanja komentara od strane čitalaca;
- (8) sadrži „Pomoć“ osetljivu na kontekst.[3]

Sve aktivnosti uređivanja časopisa posredstvom paketa OJS podržane su elektronski. Obavljaju se unutar samog sistema, a obaveštenja o kritičnim događajima, kao što su npr. krajnji rokovi za završetak recenzentskog postupka, automatski se prosleđuju e-poštom. Bezbednost informacija osigurana je zahvaljujući obaveznoj registraciji. Svakom korisniku je dostupan interfejs koji je isključivo namenjen njegovoj ulozi u sistemu, a same uloge dodeljuje sekretar uredništva (osim za autore koji prijavljuju prilog i recenzente koji iskazu interesovanje za obavljanje te uloge; oni se mogu sami registrovati, a odlukom sekretara uredništva mogu biti prihvaćeni u sistem ili odbijeni). Za razliku od nekih sistema, koji samo neke od svojih usluga nude besplatno, OJS je čak i napredne funkcije kakve su povezivanje sa različitim bazama podataka, kao i izvoženje metapodataka u XML

formatu ponudio besplatno. Ovakav sistem je prilagođen svim ulogama koje se mogu naći u uredništvu jednog savremenog naučnog časopisa. Nudi trenutnu pomoć svim korisnicima, kako detaljnim opisima u interfejsu, tako i preko linka „Pomoć“, čiji je sadržaj veoma jasno izdiferenciran potrebama različitih korisnika, prijavljenih u sistem.

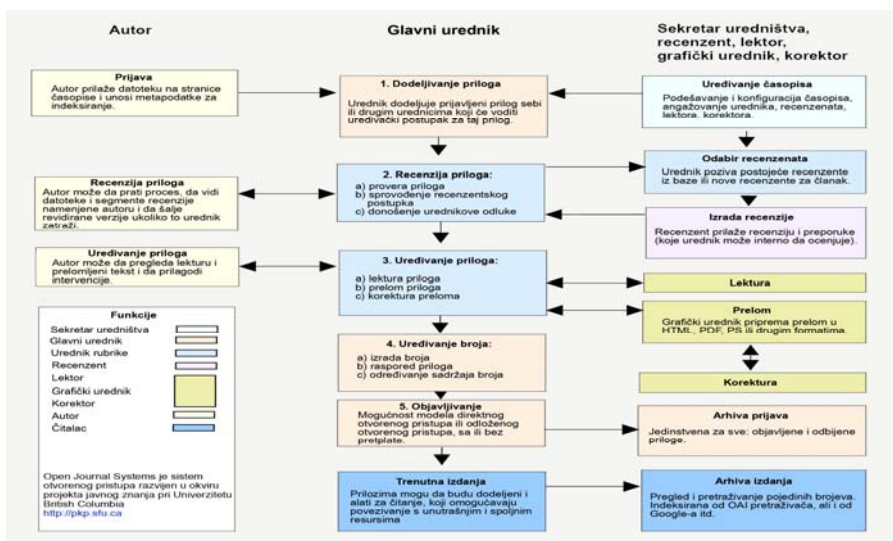
Autor pristupa sistemu i na jednostavan način polaže metapodatke (pomoću funkcije Iseci/Zalepi) u odgovarajuća polja koja je organizovao sam glavni urednik ili sekretar časopisa prilikom podešavanja web stranice časopisa. Prijavom u sistem autor je neprekidno u mogućnosti da prati tok svoje prijave kako u recenzentskom, tako i u daljem uređivačkom procesu. Putem e-pošte, može da sprovodi korespondenciju sa glavnim urednikom i lektorom. Na taj način dobija i informaciju o prihvatanju ili odbijanju podnete prijave, kao i o primedbama recenzen(a)ta prihvaćenim od strane urednika i neophodnim korekcijama. Na kraju, nakon prihvatanja rada i njegovog konačnog tehničkog oblikovanja, rad mu se nudi na overu i saglasnost.

Sekretar uredništva (menadžer časopisa) vrši unos osnovnih podataka o časopisu i dodeljuje pristupne parametre ostalim akterima u procesu uređivanja i izdavanja, prvenstveno glavnom uredniku. Neretko, tu ulogu obavlja sam glavni urednik, koji u sistem unosi sve zahteve o formatu svezaka i priloga i u saradnji sa ostalim urednicima (grafičkim ili urednicima rubrika) postavlja uputstva autorima, recenzentima, lektorima i korektorima. Takođe, glavni urednik „vodi“ prilog kroz uređivački i recenzentski postupak ili ga dodeljuje nekom od urednika rubrika. Na kraju, donosi konačnu odluku o prihvatanju priloga, organizuje sadržaj broja/sveske i publikuje ga.

Na sličan način podržane su aktivnosti ostalih aktera: recenzenta, lektora, korektora, grafičkog urednika i urednika rubrika. Svi oni imaju mogućnost da pristupe sistemu i da svako u svojoj ulozi (sa svojim, posebnim pristupnim parametrima) može da pronađe neophodne podatke na jednom mestu i istovremeno obavlja korespondenciju putem e-pošte sa glavnim urednikom ili urednikom rubrika, kao i sa samim autorom u zavisnosti od uloge u kojoj se nalazi.

Veoma značajan detalj za celokupan proces je da se sve prijave (datoteke) nalaze u jedinstvenoj bazi podataka i da se posle svakog koraka u recenzentskom ili uređivačkom procesu vraćaju u istu bazu. Na taj način svaki korak ostaje zabeležen i omogućava vođenje detaljne statistike o svakom prilogu, pojedinačno u okviru Open Journal sistema.

Celokupna upotreba sistema u procesu uređivanja, kao i nadležnosti pojedinih aktera u tom procesu, dati su u dijagramu organizacijskog toka (sl.1).

Sl. 1. Dijagram OJS procesa uređivanja i izdavanja [4]

3. e-Ur: PRILAGODAVANJE OPEN JOURNAL SISTEMA POTREBAMA SCINDEKS-A

time kvalitet časopisa. Prilagođena verzija OJS-a nazvana je Elektronsko uređivanje (e-Ur).

Kako je već istaknuto, OJS je sistem koji služi ne samo pripremi već i publikovanju časopisa na Internetu. Potreba za takvim (paralelnim) publikovanjem domaćih časopisa odavno je prepoznata u domaćem naučnom izdavaštvu, ali se već odvija na zadovoljavajući način, posredstvom Repozitorijuma NBS i SCIndeks-a. Prednost tog načina publikovanja je u visokoj vidljivosti SCIndeksa i njegovoj izuzetno visokoj integrisanosti s međunarodnim bazama časopisa čiji radovi su citirani u SCIndeks-u.

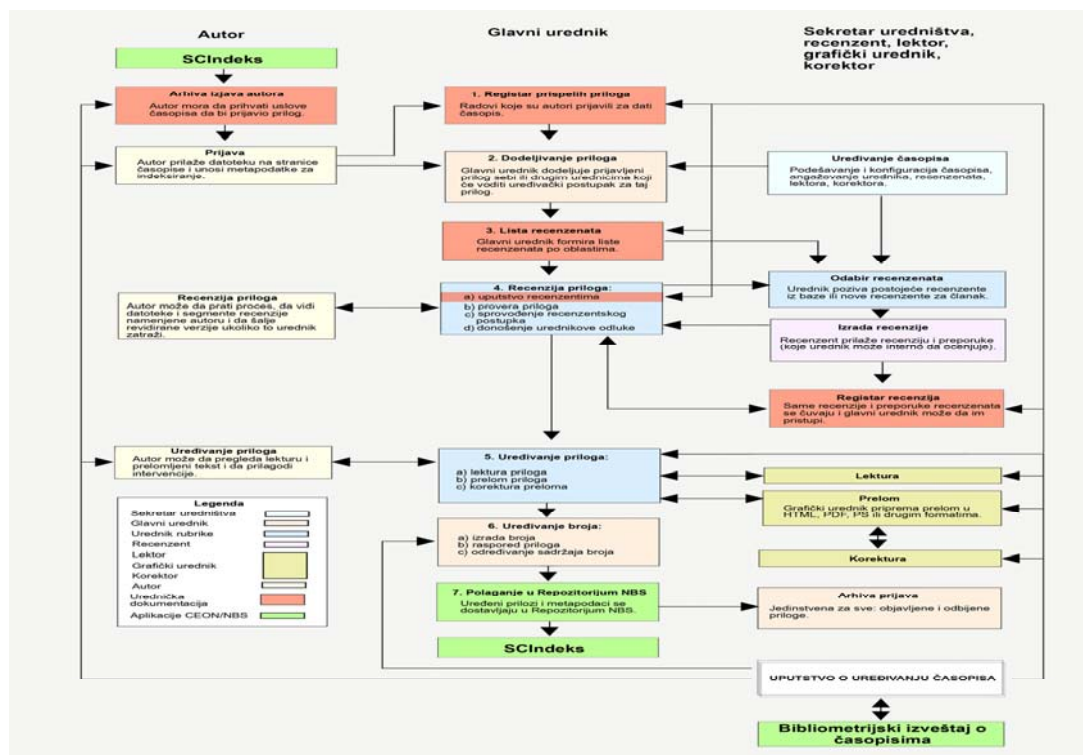
U e-Ur (sl. 2) potencijalni autori pristupaju modulu za prijavu rada sa stranice časopisa u SCIndeksu, dok metapodaci kao i puni tekstovi članaka završavaju u Repozitorijumu NBS, da bi se publikovali posredstvom SCIndeks-a. Podaci namenjeni evaluaciji prenose se u modul za pripremu Bibliometrijskog izveštaja o časopisima. Postoji mogućnost upotrebe ovih podataka od strane nadležnih u Ministarstvu za nauku i tehnološki razvoj u postupku provere u kojoj meri uredništva ispunjavaju zahteve predviđene konkursom za sufinansiranje domaćih časopisa. Neki od tih podataka prikupljaju se sada na tradicionalan, relativno nepouzdan način. Izvori za evidenciju tih podataka (u dijagramu osenčeni crvenom bojom) predstavljaju dokumenta koja se uobičajeno vode u uredničkom radu, pa je njihovo vođenje predviđeno posebnim uputstvom za uređivanje časopisa.

Zato nije bilo nikakve potrebe za onim funkcijama OJS-a koje se tiču samog publikovanja. Preostale funkcije OJS-a komplementarne su SCIndeks-u i bitno unapređuju njegovu funkcionalnost. SCIndeks je koncipiran kao hibridni sistem koji obuhvata citatni indeks u klasičnom smislu i bazu članaka punog teksta [5], ali je prvenstveno namenjen evaluaciji, posebno evaluaciji časopisa. Zahvaljujući SCIndeks-u domaći časopisi se vrednuju bibliometrijskim sredstvima, na objektivni i rigorozan način. U okviru godišnjeg Bibliometrijskog izveštaja o časopisima generiše se čak osam pokazatelja uticajnosti i devet pokazatelja bibliometrijskog kvaliteta. Međutim, u okviru SCIndeks-a nije moguće vrednovati aktivnosti koje se u časopisima odvijaju u procesu koje prethodi publikovanju radova, a utiču na njihov kvalitet. Među takvima su, na primer, selekcionni razmer radova i broj ispravki na osnovu recenzentskih interevencija. Neke od tih aktivnosti nisu prikladne za evaluaciju, ali doprinose kvalitetu časopisa, tako što obezbeđuju poštovanje standarda i dobrih (etičkih) običaja. Neki od tih su, na primer, anonimnost recenzija ili izjava autora, kao zaštitni instrument da prijavljeni rad nije prethodno objavljivani ili ponuđen na objavljivanje.

Proces prilagođavanja je obuhvatio nekoliko aktivnosti:

- (1) Korisnički interfejs je prilagođen i preveden na srpski jezik i izrađen je novi sistem "Pomoći" na srpskom jeziku. Otklonjene su sve formulacije koje su postojale, a nisu doprinosile krajnjem cilju – lakšem uređivanju časopisa i prikupljanju metapodataka.
- (2) S obzirom da se opisani sistem prilagođava SCIndeks-u, promenjen je kompletan izgled interfejsa, kako bi se korisnicima omogućilo lakše snalaženje u novom sistemu.
- (3) Odabran je prigodan uzorak časopisa koji su započeli probnu primenu adaptiranog OJS-a radi provere tehničke korektnosti adaptacije.
- (4) Sistem je doraden tako da omogući formatiranje svezaka i radova u skladu s međunarodnim standardima i specifičnim domaćim zahtevima.
- (5) Razvijene su procedure za preuzimanje podataka namenjenih vrednovanja časopisa u okviru Bibliometrijskog izveštaja o časopisima.
- (6) Stvoreni su tehnički preduslovi za automatizovano preuzimanje metapodataka i njihov transfer u Repozitorijum Narodne biblioteke Srbije.

Tačko je prepoznata potreba da se sistem poput OJS-a primeni za uređivanje SCIndeks časopisa, ali samo u jednom njegovom delu i u prilagođenom obliku. Glavni cilj primene bio je da se olakša i ubrza posao uređivanja časopisa, a glavni cilj adaptacije da se obezbedi evidencija podataka koji ukazuju na kvalitet uređivačkoga procesa i

Sl. 2. e-Ur – Elektronsko uređivanje časopisa – dijagram t

4. ZAKLJUČAK

Prilagođavanjem OJS-a potrebama uređivanja domaćih časopisa SCIndeks je ojačan dopunski modulom koji obezbeđuje višestruku korist:

- Potencijalnim autorima radova u domaćim časopisima nudi se najviši mogući tehnološki nivo u prijavi priloga za objavljivanje.
- Uredništvima domaćih časopisa pruža se prilika da potpuno osavremene svoj rad, štedeći resurse i istovremeno unapređujući kvalitet uređivanja časopisa, posebno formalni kvalitet radova i kvalitet recenzentskog postupka.
- Ministarstvu za nauku i tehnološki razvoj Vlade Republike Srbije, kao sufinansijeru domaćih časopisa, stvaraju se tehnološke pretpostavke za pun uvid u to koliko se ispunjavaju uslovi iz konkursa za sufinansiranje domaćih časopisa.
- Centru za evaluaciju u obrazovanju i nauci otvara se mogućnost primene korisnih indikatora za vrednovanje časopisa inovativne prirode.

Od posebnog značaja je to da se prikupljanje podataka namenjenih generisanju indikatora za evaluaciju odvija automatski, bez dopunskog angažmana korisnika sistema. Na taj način, e-Ur zadovoljava skup važnih načela proklamovanih u CEON-u; da evaluacija treba da bude neinvazivna, racionalna i jeftina, tj. da ne predstavlja teret za subjekte koji se vrednuju i da ne iziskuje dopunska finansijska sredstva.

5. LITERATURA

- [1] Centar za evaluaciju u obrazovanju i nauci (CEON/CEES), O nama, Stavovi. Preuzeto 12. 05. 2009. sa http://ceon.rs/index.php?option=com_content&task=view&id=177&Itemid=124
- [2] J. Willinsky, «An example of open source software for journal management and publishing», Library Hi Tech, vol. 22 no.4, pp. 504-519, 2005
- [3] Public Knowledge Project, Open Journal Systems. Preuzeto 10. 05. 2009. sa <http://pkp.sfu.ca/?q=ojs> i prevedeno na srpski jezik
- [4] Public Knowledge Project, Open Journal Systems Workflow. Preuzeto 10. 05. 2009. sa http://wiki.osgeo.org/images/f/f4/Ojs_workflow.png i prevedeno na srpski jezik
- [5] P. Šipka, «Integracija sistema naučnih informacija u nacionalnoj ravni: povezivanje citatnog indeksa sa bazom tekućih projekata», objavljeno u Kutlača Đuro (ur.) Naučnostručni skup SNTPI '06 - Sistem naučno-tehničkih i poslovnih informacija, Narodna biblioteka Srbije, pp. 35-41, 2006